

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky

2., aktualizované vydání

Anna Pelikánová

Vznik a registrace
neziskových organizací

Financování činnosti
neziskových organizací

Přehled právních, účetních
a daňových předpisů

Daň z příjmů,
široký a úzký základ daně

Aplikace daně
z přidané hodnoty

 GRADA®

Účetnictví, daně
a financování
pro nestátní
neziskovky

2., aktualizované vydání

Anna Pelikánová

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

*Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.*

Edice Účetnictví a daně

Anna Pelikánová

Účetnictví, daně a financování pro nestátní neziskovky
2., aktualizované vydání

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 6 421. publikaci

Realizace obálky Jan Dvořák
Sazba Jan Šístek
Odborná redaktorka Ing. Šárka Kratochvílová
Počet stran 328
První vydání, Praha 2016
Vytiskla tiskárna Tisk Centrum, s.r.o., Moravany

© GRADA Publishing, a.s., 2016

ISBN 978-80-271-9510-7 (ePub)
ISBN 978-80-271-9509-1 (pdf)
ISBN 978-80-271-0339-3 (print)

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz

Obsah

Seznam zkratk	11
Úvod	13
1. Význam neziskového sektoru v ČR	15
1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství	15
1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru	16
1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací	17
1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR	18
1.5 Ekonomické ukazatele pro nestátní neziskové organizace	20
1.6 Problémy v neziskovém sektoru	20
2. Místo neziskových organizací v právním řádu ČR	21
2.1 Veřejná prospěšnost a nový občanský zákoník	21
2.2 Veřejně prospěšný poplatník dle zákona o daních z příjmů	22
2.3 Veřejné rejstříky	23
2.3.1 Co se stalo po 1. lednu 2014 s bývalými rejstříky?	24
2.3.2 Co tedy bylo a je nutné udělat a v jakých lhůtách?	24
2.3.3 Nesprávnost nebo neúplnost údajů v rejstříku	25
3. Druhy neziskových organizací	26
3.1 Druhy neziskových organizací z globálního hlediska	26
3.2 Druhy neziskových organizací dle zřizovatele	26
4. Nový občanský zákoník a právní formy nestátních neziskových organizací	27
4.1 Nové právní formy nestátních neziskových organizací po rekodifikaci	27
4.2 Jak probíhala transformace nestátního neziskového sektoru?	28
4.2.1 Příklad na občanské sdružení	28
4.2.2 Příklad na organizaci s mezinárodním prvkem	28
4.2.3 Příklad na nadaci a nadační fond	29
4.2.4 Příklad na obecně prospěšnou společnost	29
4.2.5 Příklad na zájmové sdružení právnických osob	29
4.2.6 Příklad na církevní právnickou osobu	29
5. Vznik, zánik a řízení vybraných forem nestátních neziskových organizací	30
5.1 Spolek	30
5.2 Ústav	31
5.3 Nadace	32
5.4 Nadační fond	34
5.5 Sociální družstvo	34
5.6 Další nestátní neziskové organizace upraveny jinými zákony než NOZ	35
5.6.1 Církev, náboženské společnosti a církevní právnické osoby	35
5.6.2 Politické strany a politická hnutí	35
5.6.3 Honební sdružení	35
5.6.4 Obecně prospěšné společnosti	35
5.6.5 Zájmová sdružení právnických osob	36

6.	Financování nestátních neziskových organizací	37
6.1	Obecné principy financování nestátních neziskových organizací	37
6.1.1	Vícezdrojovost	37
6.1.2	Samofinancování	37
6.1.3	Fundraising	38
6.1.3.1	Formy fundraisingu	39
6.1.3.2	Základní metody fundraisingu	39
6.1.3.3	Zásady jednání s dárcem	40
6.1.3.4	Znalost motivů individuálních dárců	41
6.1.4	Neziskovost	41
6.1.5	Daňové úlevy	42
6.2	Způsoby financování nestátních neziskových organizací	42
6.3	Nástroje financování nestátních neziskových organizací	42
6.4	Finanční zdroje nestátních neziskových organizací	43
6.4.1	Vlastní zdroje	43
6.4.1.1	Členské příspěvky	43
6.4.1.2	Příjmy z výkonu hlavní činnosti	43
6.4.1.3	Příjmy z doplňkových činností	44
6.4.1.4	Podnikání	44
6.4.2	Cizí zdroje	45
6.4.3	Potenciální zdroje	45
6.4.3.1	Příspěvky ze zdrojů Evropské unie	45
6.4.3.2	Dotace státu a municipalit nestátním neziskovým organizacím	46
6.4.3.3	Příspěvky nadací a nadačních fondů	46
6.4.3.4	Firemní dárcovství	46
6.4.3.5	Individuální dárcovství	46
6.4.3.6	Další zdroje	47
6.5	Státní dotační politika	47
6.6	Soukromé financování neziskových organizací	50
7.	Ekonomika nestátních neziskových organizací	52
7.1	Právní předpisy pro nestátní neziskové organizace	52
7.1.1	Zákon o účetnictví č. 563/1991 Sb.	53
7.1.2	Vyhláška č. 504/2002 Sb.	53
7.1.3	Vyhláška č. 325/2015 Sb.	54
7.1.4	České účetní standardy č. 401–414	54
7.2	Vnitřní předpisy nestátních neziskových organizací	55
7.3	Finanční řízení a rozpočet neziskových organizací	56
7.3.1	Rozpočet a jeho sestavování	56
8.	Účetní souvislosti aktivit nestátních neziskových organizací	58
8.1	Účetnictví	58
8.1.1	Změny v terminologii od 1. 1. 2014	59
8.1.2	Jednoduché účetnictví	60
8.1.3	Novela zákona o účetnictví od roku 2016	63
8.1.4	Účetní knihy v jednoduchém účetnictví	66
8.1.4.1	Peněžní deník	67
8.1.4.2	Knih pohledávek a závazků	68
8.1.4.3	Pomocné knihy	69

8.1.5	Podvojné účetnictví	76
8.1.5.1	Podvojné účetnictví obecně	76
8.1.5.2	Legislativní úprava účetnictví	78
8.1.5.3	Účtování v jednotlivých účtových třídách	79
8.1.5.4	Účtová třída 0 – Dlouhodobý majetek	80
8.1.5.5	Účtová třída 1 – Zásoby	89
8.1.5.6	Účtová třída 2 – Krátkodobý finanční majetek a krátkodobé úvěry	92
8.1.5.7	Účtová třída 3 – Zúčtovací vztahy	94
8.1.5.8	Účtová třída 5 a 6 – Náklady a výnosy	98
8.1.5.9	Účtová třída 9 – Vlastní jmění, fondy, výsledek hospodaření, rezervy, dlouhodobé úvěry a zápůjčky, závěrkové a podrozvahové účty	101
8.2	Roční účetní závěrka v nestátních neziskových organizacích	106
8.3	Povinnost zveřejnění účetní závěrky	108
8.4	Audit ve vybraných neziskových organizacích	109
9.	Daně a nestátní neziskové organizace	114
9.1	Daň z nemovitých věcí	114
9.1.1	Daň z pozemků	116
9.1.2	Daň ze staveb a jednotek	117
9.2	Daň z nabytí nemovitých věcí	121
9.3	Daň silniční	123
9.4	Daň z příjmů	131
9.4.1	Změny v zákoně o daních z příjmů od 2014	132
9.4.1.1	Veřejně prospěšný poplatník	133
9.4.1.2	Úroky z účtů	135
9.4.1.3	Skupina veřejně prospěšných poplatníků s tzv. širokým základem daně	136
9.4.1.4	Bezúplatné příjmy z darů	136
9.4.1.5	Nedaňové výdaje (náklady) dle § 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	136
9.4.2	Možnosti režimů zdanění příjmů u nestátních neziskových organizací	136
9.4.2.1	Rozdělení příjmů u veřejně prospěšných poplatníků	138
9.4.2.2	Příjmy, které nejsou předmětem daně	140
9.4.2.3	Příjmy, které jsou předmětem daně, ale jsou osvobozené	144
9.4.2.4	Příjmy zdaňované zvláštní sazbou daně	148
9.4.2.5	Příjmy zahrnované do základu daně	148
9.4.2.6	Praktický příklad	149
9.4.3	Schéma postupu zjištění základu daně	151
9.4.3.1	Položky zvyšující základ daně	151
9.4.3.2	Položky snižující základ daně	153
9.4.3.3	Snížení základu daně a daňová povinnost	155
9.4.4	Daňové souvislosti darování	162
9.4.4.1	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je fyzická osoba	163
9.4.4.2	Daňové souvislosti dárcovství u dárce, kterým je právnícká osoba	165

	9.4.4.3	Daňové souvislosti dárcovství u obdarovaného	166
	9.4.4.4	Účtování o daru	169
9.4.5		Praktická část	170
	9.4.5.1	Poplatník s úzkým základem daně	172
	9.4.5.2	Poplatník se širokým základem daně	174
	9.4.5.3	Praktický příklad na dar	176
9.4.6		Vybrané daňové problémy	176
	9.4.6.1	Paušální výdaj na dopravu od 1. 1. 2014	176
	9.4.6.2	§ 25 odst. 1 písm. i) zákona o daních z příjmů	177
	9.4.6.3	§ 25 odst. 1 písm. zp), zq) zákona o daních z příjmů	177
	9.4.6.4	Uplatňování odpisů do daňově uznatelných výdajů	178
	9.4.6.5	Kurzové rozdíly u nestátních neziskových subjektů	178
	9.4.6.6	Úrok z jistoty dle nového občanského zákoníku	179
	9.4.6.7	Finanční leasing – následné rozšíření definice v roce 2015	179
	9.4.6.8	§ 23 odst. 6 zákona o daních z příjmů	180
	9.4.6.9	Členské příspěvky, které se považují za daňový výdaj	181
	9.4.6.10	Hmotný a nehmotný majetek	181
	9.4.6.11	Opravné položky k pohledávkám	202
	9.4.6.12	Odpis pohledávky	206
	9.4.6.13	Postoupení pohledávky	207
	9.4.6.14	Rezervy a neziskové organizace	207
	9.4.6.15	Stravování zaměstnanců z pohledu daně z příjmů	210
	9.4.6.16	Cestovní náhrady zaměstnanců	212
9.5		Daň z přidané hodnoty	220
	9.5.1	Základní pojmy zákona o DPH	223
	9.5.1.1	Předmět daně	223
	9.5.1.2	Ekonomická činnost a daňové subjekty	225
	9.5.1.3	Sazby daně, hlavní a vedlejší plnění	227
	9.5.1.4	Místo plnění	228
	9.5.2	Osvobozená plnění	230
	9.5.2.1	Základní poštovní služby a dodání poštovních známek (§ 52 zákona o DPH)	232
	9.5.2.2	Dodání vybraných nemovitých věcí (§ 56 zákona o DPH)	232
	9.5.2.3	Nájem vybraných nemovitých věcí (§ 56a zákona o DPH)	234
	9.5.2.4	Výchova a vzdělávání (§ 57 zákona o DPH)	235
	9.5.2.5	Zdravotní služba a dodání zdravotního zboží (§ 58 zákona o DPH)	240
	9.5.2.6	Sociální pomoc (§ 59 zákona o DPH)	244
	9.5.2.7	Ostatní plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně (§ 61 zákona o DPH)	244
	9.5.2.8	Dodání zboží, které bylo použito pro plnění osvobozená od daně bez nároku na odpočet daně a zboží, u něhož nemá plátce nárok na odpočet daně (§ 62 zákona o DPH)	248
	9.5.2.9	Plnění osvobozená od daně s nárokem na odpočet daně (§ 63 zákona o DPH)	248

9.5.2.10	Osvobození od daně při dovozu zboží (§ 71 písm. f) zákona o DPH)	249
9.5.3	Plátce, identifikovaná osoba	249
9.5.3.1	Povinnost registrace	251
9.5.3.2	Osoba neusazena v tuzemsku, osoba osvobozena, osoba registrovaná k dani v EU	252
9.5.4	Vznik povinností přiznat daň nebo uskutečnění plnění	253
9.5.5	Daňové doklady	256
9.5.5.1	Zjednodušený daňový doklad (§ 30 zákona o DPH)	258
9.5.5.2	Splátkový kalendář (§ 31 zákona o DPH)	258
9.5.5.3	Platební kalendář (§ 31a zákona o DPH)	259
9.5.5.4	Souhrnný daňový doklad (§ 31b zákona o DPH)	259
9.5.5.5	Doklad o použití (§ 32 zákona o DPH)	259
9.5.5.6	Daňový doklad při dovozu zboží (§ 33 zákona o DPH)	259
9.5.5.7	Daňový doklad při vývozu zboží (§ 33a zákona o DPH)	259
9.5.6	Přenos daňové povinnosti	260
9.5.7	Daňové přiznání k DPH	263
9.5.8	Základ daně a výpočet daně	268
9.5.9	Nárok na odpočet	270
9.5.10	Oprava základu daně a výše daně a oprava v jiných případech	271
9.5.10.1	Oprava základu daně a výše daně dle § 42 zákona o DPH	272
9.5.10.2	Oprava základu daně a výše daně dle § 43 zákona o DPH	274
9.5.11	Uplatňování DPH v rámci EU a ve vztahu k třetím zemím	275
9.5.12	Částečný odpočet	279
9.5.12.1	Poměrný koeficient podle § 75 zákona o DPH	282
9.5.12.2	Krátící koeficient podle § 76 zákona o DPH	284
9.5.13	Úprava odpočtu a vyrovnání u majetku	289
9.5.13.1	Úprava odpočtu u dlouhodobého majetku dle § 78 zákona o DPH	289
9.5.13.2	Vyrovnání odpočtu daně dle § 77 zákona o DPH	293
9.5.14	Praktický příklad	295
	Seznam obrázků	305
	Seznam grafů	306
	Seznam tabulek	307
	Výběr z použité literatury	310
	Příloha A	311
	Příloha B	316
	Vzorový účtový rozvrh	322

Seznam zkratek

ČR	– Česká republika
EU	– Evropská unie
ČSÚ	– Český statistický úřad
MF	– Ministerstvo financí
HDP	– hrubý domácí produkt
NO	– neziskové organizace
NNO	– nestátní neziskové organizace
OPS	– obecně prospěšná společnost
ČÚS	– České účetní standardy
NOZ	– zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o OPS	– zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Živnostenský zákon	– zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o obchod. korporacích	– zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích, ve znění pozdějších předpisů
Rejstříkový zákon	– zákon č. 304/2013 Sb., o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob
Zákon o účetnictví	– zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o daních z příjmů	– zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o DPH	– zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o silniční dani	– zákon č. 16/1993 Sb., o dani silniční, ve znění pozdějších předpisů
Daňový řád	– zákon č. 280/2009 Sb., daňový řád, ve znění pozdějších předpisů
Zákoník práce	– zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
Zákon o rezervách	– zákon č. 593/1992 Sb., o rezervách pro zjištění základu daně z příjmů
Majetkové daně	– zákon č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí, ve znění pozdějších předpisů – zákonné opatření Senátu o dani z nabytí nemovitých věcí č. 340/2013 Sb.
Vyhláška č. 504/2002 Sb.	– vyhláška č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním

- Vyhláška č. 507/2002 Sb. – předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů
– vyhláška č. 507/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, ve znění pozdějších předpisů (platná do 2015)
- Vyhláška č. 325/2015 Sb. – vyhláška č. 325/2015 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o účetnictví pro účetní jednotky účtující v soustavě jednoduchého účetnictví, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Publikace je uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní vybraných účetních jednotek. Na knižním trhu není v současnosti aktuální publikace, kde by byly promítnuty legislativní změny dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů od 1. 1. 2014.

Od ledna 2016 došlo k zásadním změnám účetních a daňových předpisů v rozsahu, jaký nemá obdoby.

Pro účetní období roku 2016 (pro účetní jednotky účtující v kalendářním roce), resp. pro účetní období započaté v průběhu roku 2016 (např. pro hospodářský rok 9/2016 až 8/2017) se uplatní novela zákona o účetnictví č. 221/2015 Sb.

Kromě zákona o účetnictví tato novela novelizovala také:

- zákon o daních z příjmů (částečně již pro rok 2015),
- zákon o rezervách (částečně již pro rok 2015),
- zákon o auditorech.

Další změny plynou z novelizace prováděcích vyhlášek — pro nestátní neziskové subjekty jde o novelizaci vyhlášky č. 504/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, u kterých hlavním předmětem činnosti není podnikání, pokud účtují v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů a Českých účetních standardů pro účetní jednotky, u kterých hlavní činností není podnikání 401 – 414.

Dále došlo k novelizaci zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, a zákona č. 338/1992 Sb., o dani z nemovitých věcí.

Neziskové organizace se dělí na státní a nestátní. Většina dostupné literatury je zaměřena na státní neziskové organizace. Tato publikace je cílena na nestátní (soukromé) neziskové organizace.

Kniha je určena zejména účetním a ekonomům v nestátních neziskových organizacích.

Publikace začíná vymezením základních pojmů a výčtem neziskových organizací a potom se věnuje nestátním neziskovým organizacím.

Další část se věnuje financování nestátních neziskových organizací. Tyto z principu své činnosti musí hledat i jiné zdroje financování než vlastní. Je důležité ozřejmit individuální a firemní dárcovství a zásady pro poskytování dotací ze státního rozpočtu.

Třetí část se zabývá vedením účetnictví a jednoduchým účetnictvím.

Jádrum publikace je daňová problematika v nestátních neziskových organizacích. Nestátní neziskové organizace mají velmi složité postavení:

- u DPH musí sledovat režim jednotlivých činností, popřípadě při kombinaci různých činností musí uplatnit poměrný nebo krátcí koeficient,
- pro stanovení daně z příjmů musí sledovat příjmy a výdaje dle rozdělení na hlavní a doplňkovou činnost, a v neposlední řadě taky příjmy, které nejsou předmětem daně, příjmy které nejsou předmětem daně za určitých podmínek, příjmy osvobozené a příjmy, které jsou předmětem daně.

Není cílem této publikace poskytnout kompletní přehled všech zákonů. Autorka se zabývá vybranými problémy, s nimiž se potýkají neziskovky, jak to vyplývá z její odborné praxe a lektorské činnosti.

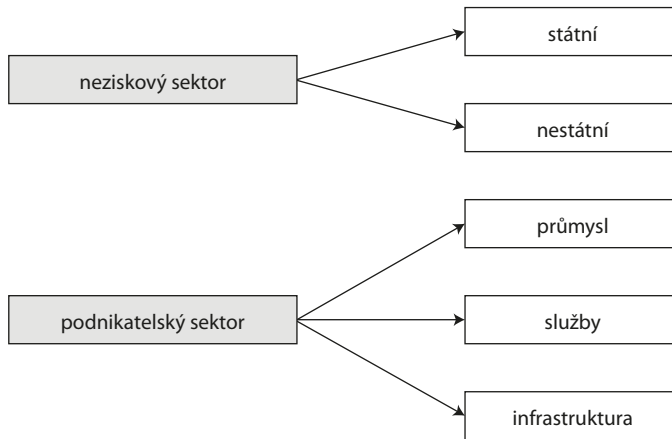
Kniha je jedinečným uceleným přehledem poznatků v oblasti financování, účetnictví a daní pro nestátní (soukromé) neziskové organizace s promítnutím legislativních změn dle nového občanského zákoníku a novel zákona o účetnictví a daňových zákonů.

Po přečtení knihy se budete orientovat v legislativě pro nestátní neziskové organizace.

1. Význam neziskového sektoru v ČR

1.1 Postavení neziskového sektoru v národním hospodářství

Ve smíšené ekonomice se setkáváme s ekonomickou aktivitou různých druhů organizací. Jedná se o soukromé ziskové, soukromé neziskové organizace a organizace veřejného sektoru. Některé odborné prameny hovoří o tzv. **třísektorovém národním hospodářství**.

Obrázek 1: Struktura národního hospodářství

Zdroj: vlastní

Neziskové organizace (dále jen NO) jsou důležitou součástí společnosti. Tyto organizace sdružují miliony občanů, poskytují širokou paletu služeb, napomáhají rozvoji společenského, ekonomického a nakonec i politického života. Význam nespočívá pouze v přidané ekonomické hodnotě či podílu na celkové zaměstnanosti, ale je vzhledem ke svému dopadu na takřka všechny sféry života společnosti mnohem komplexnější. Nejde jenom o to, že NO zabezpečují určité spektrum služeb, ale jsou indikátorem rozvinutosti občanské společnosti, ovlivňují veřejné mínění a společenské změny.

Můžeme se setkat i s jinými názvy pro NO, a to s názvy: „**nevýdělečná organizace**“ nebo s anglickým ekvivalentem „**non-profit organization**“.

NO je jednotka vytvořená za účelem výroby výrobků a poskytování služeb, ale zároveň její status nedovoluje, aby tato produkce byla pro osoby, které ji založily, řídí nebo financují, zdrojem příjmů, zisku nebo finančních výnosů.

Neziskový sektor je sektor, v němž organizace a instituce **nejsou primárně založeny za účelem dosahování zisku**. Na rozdíl od komerčních organizací, cílem NO není vytváření a rozdělování zisku mezi vlastníky, ale přímá produkce užítku. NO mohou však vytvářet zisk a mohou taky podnikat. Zisk se ale musí použít na rozvoj neziskové organizace.

1.2 Vybrané oblasti působnosti neziskového sektoru

K vybraným oblastem působnosti NO patří sociální služby, kultura, školství, ekologie, zdravotnictví, tělovýchova a sport apod. Hovoříme taky o „veřejných službách“.

Tabulka 1: Přehled oblastí působení NO

Sociální služby	sociální služby pro staré a zdravotně postižené občany sociální služby pro děti, mládež a rodiny sociální služby vyloučeným osobám a komunitám
Zdravotnictví	ambulantní péče ústavní péče speciální primární péče (vč. zdravotnické záchranné služby a lékařské služby první pomoci) poskytování léčivých přípravků a prostředků zdravotnické techniky lázeňská péče péče v dětských ozdravovnách zdravotnická doprava ochrana veřejného zdraví záchranné protialkoholní a detoxikační stanice a ochranná léčba
Školství	předškolní vzdělávání základní školství střední školství vysoké a vyšší odborné školství speciální a jiné (např. umělecké) školství volnočasové aktivity tělovýchovné a sportovní aktivity stravování žáků a studentů ubytování žáků a studentů pedagogicko-psychologické poradny pedagogická centra ústavní výchovy
Zaměstnanost	politika zaměstnanosti civilní služba
Kultura	profesionální umění neprofesionální umění knihovny muzea, galerie památková péče, kulturní dědictví regionální a národnostní kultura církev
Doprava	veřejná osobní silniční doprava veřejná osobní drážní doprava plavba a služby vodní dopravy letecká doprava
Obrana	vojenská obrana letecká záchranná a pátrací služba

Vnitřní věci	bezpečnost a veřejný pořádek integrovaný záchranný systém vč. požární ochrany archivnictví azylová zařízení ochrana obyvatelstva spoje, poštovní služby telekomunikační služby
Životní prostředí	ochrana přírody a krajiny technická ochrana životního prostředí
Služby technické infrastruktury	vodní hospodářství zásobování energiemi
Informační služby	portál veřejné správy

Zdroj: Analýza veřejných služeb/Ministerstvo vnitra

1.3 Charakteristické znaky a funkce nestátních neziskových organizací

NO je možné dělit dle různých hledisek. Dle zřizovatele rozlišujeme **státní a nestátní (soukromé, nevládní) NO**. Státní NO zřizuje stát, kraje, obce a jejich organizační složky. Nestátní NO (dále jen NNO) jsou zřizovány zdola – občany. V zahraničí je používán jako ekvivalent nevládní/nestátní NO pojem „**non-governmental organization**“.

Cílem této publikace je poskytnout přehled o NO nestátního (soukromého, nevládního) typu, a to jak z pohledu jejich právního vymezení, tak z hlediska účetního a daňového.

Základními rysy NNO jsou:

- **Veřejná prospěšnost** – usilují o veřejné dobro jak jednotlivců, tak společnosti jako celku.
- **Dobrovolnost** – využívají dobrovolný výkon neplacené práce pro organizaci, dále dary, čestné účasti ve správných radách apod.
- **Neziskovost** – nepřipouští se přerozdělování zisků vzniklých z činnosti organizace mezi vlastníky nebo vedení NNO.
- **Samosprávnost** – nejsou kontrolovány státem nebo institucemi stojícími mimo ně.
- **Soukromé vlastnictví** – základní struktura NNO je ve své podstatě soukromá.

Nestátní neziskový sektor, i když pro svou činnost potřebuje finanční zdroje z veřejných rozpočtů, zajišťuje činnosti, které by musel zabezpečit sám stát. A tak plní několik funkcí:

- **Funkci ekonomickou** – působí jako producent a spotřebitel statků, zaměstnavatel atd.
- **Funkci sociální**, která zahrnuje:
 - **funkci servisní** – výkon a poskytování specifických statků,
 - **funkci participační** – sdružování se a zapojování se do života společnosti.
- **Funkci politickou**, která zahrnuje:
 - **funkci ochránářskou** – chrání jednotlivce i skupiny obyvatel před porušováním základních lidských práv,
 - **funkci demokratizační** – dává lidem možnost ovlivnit veřejné mínění a tak rozvíjet demokracii.
- **Funkci informační** – osvětová funkce.

- **Funkci kontrolní** – laická kontrola demokratického procesu uplatňování veřejné volby nebo institucí veřejného sektoru.

Všechny uvedené funkce vycházejí z rámců hlavních činností NNO.

1.4 Tradice a vývoj nestátních neziskových organizací v ČR

Neziskový sektor má v českých zemích **bohatou tradici**. Nadace a spolky měly vždy významný podíl na národní, kulturní a politické emancipaci (například národní obrození, vznik ČSR v roce 1918, sametová revoluce v roce 1989). Tradice byla zprůchýzněna v době po sobě jdoucích totalitních režimů – fašistického a komunistického, kdy byla svobodná iniciativa občanů nežádoucí. Za socialismu nezisková autonomní sféra prakticky neexistovala a některé organizace fungovaly jako součást Národní fronty.

Rok 1989 přinesl v této oblasti zásadní změnu. Začaly vznikat tisíce NO a neziskový sektor od té doby prošel řadou změn. V České republice a vůbec celé střední a východní Evropě došlo k posunům v chápání pojmu občanská společnost. Nové společenské uspořádání přineslo občanům právo vyvíjet vlastní aktivity a sdružovat se v zájmové organizace, řešící vlastní problémy a problémy společnosti jako celku.

Počet NO se po roce 1989 začal dramaticky zvyšovat. V roce 1990 existovalo např. asi 3 800 občanských sdružení a o tři roky později to již bylo téměř šestkrát tolik (21 700). Od roku 1990 se začala rovněž formovat legislativa pro tento sektor.

Stručný přehled **historie formování legislativy pro neziskový sektor**, která předjímá podobu nového občanského zákoníku:

1990 – Zákon o sdružování občanů č. 83/1990 Sb. Účinnost od 1. 5. 1990.

1995 – Zákon o obecně prospěšných společnostech č. 248/1995 Sb., v platném znění č. 231/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1996.

1997 – Zákon o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb., v platném znění č. 158/2010 Sb. Účinnost od 1. 1. 1998.

2000 – zahájení prací na občanském zákoníku – návrh věcného záměru zákona (schválen v dubnu 2001).

2005 – Občanský zákoník, Eliáš, Zuklínová (hlavní zpracovatelé) – první konsolidovaná verze k veřejnému připomínkování.

2010 – Novela Zákona o nadacích a nadačních fondech č. 158/2010. Účinnost od 1. 7. 2010. Novela Zákona o obecně prospěšných společnostech č. 231/2010, účinnost od 1. 1. 2011.

2012 – Nový občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Účinnost od 1. 1. 2014.

2013 – Zákon o změně právní formy občanského sdružení na obecně prospěšnou společnost, č. 68/2013 Sb. Účinnost od 1. 4. 2013.

Vývoj počtu vybraných NNO od roku 1990 ukazuje Tabulka 2. – *je použito členění dle Rady vlády pro NNO (nadace, občanská sdružení, nadační fondy, OPS, organizační jednotky sdružení, evidované právnické osoby)*. Zatím poslední údaje, které jsou k dispozici, jsou údaje za rok 2013.

Tabulka 2: Vývoj počtu NNO v letech 1990 až 2013

Rok:	Občanská sdružení	Nadace	Nadační fondy	Obecně prospěšné společnosti	Evidované právnické osoby	Organizační jednotky a sdružení
1990	3 879					
1991	9 366					
1992	15 393	1 551				
1993	21 694	2 768				
1994	24 978	3 800				
1995	26 814	4 253				
1996	27 807	4 392		1		
1997	30 297	5 238		52		
1998	36 046	55	71	129		
1999	38 072	272	695	560		
2000	42 302	282	735	557		
2001	47 101	299	784	701		
2002	49 108	330	825	762	4 785	30 547
2003	50 997	350	859	884	4 946	31 502
2004	53 306	362	898	1 038	4 927	32 020
2005	54 963	368	925	1 158	4 605	33 178
2006	58 347	380	992	1 317	4 464	28 868
2007	61 802	390	1 048	1 486	4 446	29 378
2008	68 631	411	1 095	1 658	4 399	29 752
2009	72 111	429	1 168	1 813	4 347	30 640
2010	72 111	449	1 205	1 958	4 352	31 166
2011	72 981	455	1 224	2 004	4 358	31 525
2012	79 462	435	1 195	1 969	4 401	34 656
2013	84 430	444	1 245	2 152	4 488	34 536

Zdroj: ČSÚ

Od roku 1996, kdy vstoupil v platnost zákon o obecně prospěšných společnostech, je možné pozorovat nárůst obecně prospěšných společností. Naopak od roku 1998, kvůli přísnějším požadavkům zákona o nadacích, došlo ke snížení počtů nadací, popřípadě jejich transformaci do nadačních fondů.

Není sporu o tom, že neziskový sektor v ČR prožívá v současnosti období svého nového rozmachu. Avšak poslední údaje nasvědčují tomu, že tempo růstu počtu neziskových organizací se začíná zpomalovat. Jistým paradoxem a specifickým rysem zápasu neziskových organizací o své přežití v ČR je skutečnost, že zatímco proporce, vnitřní struktura, styl a pravidla fungování neziskového sektoru jsou ještě stále ve značném zpoždění za vyspělými zeměmi, přichází fáze jisté nasycenosti na trhu služeb, které tyto organizace zabezpečují. To znamená, že v blízkém čase můžeme očekávat ostřejší a intenzivnější selekci neziskových organizací na ty, které přežijí, a ty, které budou muset zaniknout. Chování představitelů státu a neziskových organizací může charakter této selekce zásadním způsobem ovlivnit.